

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Historical

تاریخی

داکتر اجرالدین حشمت

از جنبش مشروطه تا دولت مشروطه در افغانستان

مآخذ و توضیحات بخش دوم و سوم

۱) مشروطیت (Constitution) از کلمه لاتین (Constitutio) که کلمه فرانسوی آن (Constitution) و فعل آن (Constitute) است بوجود آمده که به معنی ساختن، تکمیل کردن و یا تشکیل دادن میباید. (Constitutionalism) سیستم دلتی است که مطابق قانون اساسی رفتار نماید و (Constitutional Monarchy) معنی دولت شاهی مشروطه را افاده میکند.

۲) انقلاب مشروطه ایران، تالیف ژانت آفاری، ترجمه رضایابی، صفحه ۶۱، نشر بیستون، تهران، ۱۳۷۹ هـ.

۳) اینجانب (نگارنده) از تاریخ ششم ماه می الی اول آگست سال ۲۰۰۵ سفری به کابل داشتم که با استفاده از موقع از ارشیف ملی دیدن نمودم. نکته قابل تذکر آن است که خوشبختانه، قرار اظهار محترم فریدون معاون آن مؤسسه: به اثر مساعی، مجاهدت و تلاش مامورین و کارمندان صدیق، شریف و وطن دوست ارشیف مذکور، اسناد و وثایق تاریخی و علمی آن مرکز نه تنها از دست برد چپاول گران کاملاً محفوظ مانده است، بلکه به تعداد آنها افزوده هم شده است. همچنان قابل یادآوری است که يك نسخه «سراج الاخبار افغانستان» در ویتترین سالون غربی ارشیف ملی به مشا هده میرسد.

۴) جنبش مشروطیت در افغانستان، عبدالحی حبیبی، صفحه ۲، نشر سازمان مهاجرین مسلمان افغانستان، ۱۳۷۷ هـ.

۵) همان منبع، ص (۵)

۶) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان، پوهاند سید سعید الدین هاشمی، شورای فرهنگی افغانستان، سویدن، ۱۳۸۰، ص (۲۵۳)

۷) همان منبع، ص (۲۳۷)

۸) انتلکتوویل (Intellectual) انگلیسی که لاتین آن (Intellectualis) است «روشنفکر» ترجمه گردیده که متأسفانه کلمه فارسی اخیراً لذکر معادل لغت فرنگی آن نیست اما فعلاً مصطلح گردیده و یا منحیث

غلط مشهور قبول گردیده که این غلطی و غلط کاری در آینده در تبدیل و تعبیر اصطلاح « روشنفکر » مشکلات را بار آورد. پس ببینم اصل فرنگی این تعبیر از کجا است و به چه معنی است.

کلمه « انتلکتویل » در زبان های فرنگی از اصل (Intellectualis) لاتین آمده که نوع اسم مفعول است یعنی ترکیبی است صفت مانند از انتلی گره (Intelligere) که مصدری است لاتین به معنی « فهمیدن » ، « درک کردن » یا « هوشمندی ». مناسبت بود به جای « انتلکتویل » بهترین معادل فارسی آن « هوشمند » یا « فهمیده » را می گذاشتیم. یا با توجه به مفهوم اجتماعی کلمه و هدایت خاصی که در آن است از رهبری و پیشوایی بایست « برگزیده » ، « فرزانه » یا « پیش آهنگ » را به جای می گذاشتیم. اگرچه این دو سه کلمه از نظر معنی با اصل دورند. با توجه به اینکه « انتلی کسیا » را هم داریم که خود در زبان های فرنگی از راه ادبیات ما رکیستی روس نفوذ کرده به معنی جماعت هوشمندان و زیرکان روس که تربیت اروپایی دیده بودند و قادر بودند به درک زودرسی از وقایع اجتماعی، و دعوی رهبری داشتند و خود پیش آهنگ بودند برای تحول سیاسی و اجتماعی. چون روشن است که اگر از اول به جای « انتلکتویل » هوشمند را گذاشته بودیم یا فرزانه را یا دیگر تعبیرهای نیمه معادل را که بر شمردیم کار آسانتر بود، اگرچه مفهوم گنگ می ماند، چرا که هدایت خاص به « رهبری » در آن پوشیده می ماند، اما در معنی اسم و وظایف مسما گنگی پیش نمی آمد. (جلال آل احمد)

۹) در خدمت و خیانت روشنفکران نوشته جلال آل احمد، جلد اول، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ - چاپ خانه سپهر، چاپ اول، ۱۳۵۶ هـ.

۱۰) همان منبع

۱۱) همان منبع

۱۲) همان منبع

۱۳) همان منبع

۱۴) مشاهیر افغانستان، سید محی الدین هاشمی، طبع چهارم ۱۳۷۹ هـ، موسسه انتشارات نثار، ص (۴۴)

۱۵) افغانستان در پنج قرن اخیر، میر محمد صدیق فرهنگ، انتشارات درخشش، مشهد، ۱۳۷۱ هـ.

۱۶) « گروه اخوان المسلمین » نوشته امیر نجات، نشریه ایران نیان، کانادا، ۲۰ دسامبر ۲۰۰۱ م، شماره ۲۲۷ ص (۳۳)

۱۷) لژ (Lodge) اتاق کوچک، اتاق چوبی، محل مخصوص در تماشاخانه. اما در این جا منظور از محلی است که اعضای محلی بک انجمن سازمان مخفی مجالس خود را منعقد میکند، فرهنگ عمید.

۱۸) فراماسونری که در فارسی آنرا فراموش خانه میگویند، سازمانی است که دارای مقررات خاص و مجامع سری و مرموزی میباشد و در بعضی کشورها به خصوص انگلستان تشکیلات دارد و اعضای آن فراماسون نامیده میشوند، مراسم آنها طرفداری از انسانیت و تهذیب، اخلاق و رشد فکری مردم و بر طرف ساختن اختلافات مذهبی میباشد (فرهنگ عمید).

۱۹) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان، پوهاند هاشمی، شورای فرهنگی افغانستان، سویدن ۱۳۸۰ هـ.

۲۰) همان منبع

۲۱) همان منبع

۲۲) همان منبع

۲۳) پدر سید جمال الدین افغانی مرحوم سید صفر پاچا چند بار از طریق ایران به مکه الله شریف رفته و در همدان ایران بوده و در حین رسیدن سید به ایران از او استقبال کرده اند. سید با استفاذه از این امکانات خصوصاً توسط شوهر همشیره ناسکه خود مرزا حسین مستوفی دربی برای خود در دربار قاجار ایران باز کرده بود تا نظریات سیاسی را که هدف آن اتحاد ممالک اسلامی و قیام مسلمانان به مقابل استعمار انگلیس و روس بود به شاه ایران برساند (از آیین افغانستان)

۲۴) شرح حال و آثار سید جمال الدین اسدآبادی معروف به افغانی به قلم مرزا لطف الله خان اسدآبادی همشیره زاده سید با بعضی ملحقات به قلم فضلی دیگر، شماره ۱۳۰ از انتشارات ایرانشهر، برلین، ۱۳۰۴ هـ مطابق ۱۹۲۶ م.

۲۵) « آیین افغانستان » شماره دوازدهم سال اول قوس - جدی ۶۹، دسمبر ۹۰ - جنوری ۹۱.

۲۶) شرح حال و آثار سید جمال الدین اسدآبادی

۲۷) همان منبع

۲۸) همان منبع

۲۹) همان منبع

۳۰) در خدمت و خیانت روشنفکران نوشته جلال آل احمد، شرکت سهامی انتشارات خوارزمی، چاپ اول، ۱۳۵۶ هـ.

۳۱) تعداد مشروطه خواهان مطابق حدس و تخمین میرسید قاسم خان تقریباً به سیصد نفر در شهر کابل و مجموعاً نهصد نفر در ولایات افغانستان میرسید (جنبش مشروطه خواهی در افغانستان ص ۲۴۹)

۳۲) حزب اخوان المسلمین در اوج قدرت استعمار بریتانیا در مصر در شهر اسماعلیه توسط شخصیت های دانشمند و با تقوا در سال ۱۹۲۸ م رسماً اعلان شد. مؤسس این نهضت حسن البنی نام داشت که یکی از استادان مدرسه در اسماعلیه بود. در سال ۱۹۴۸ م توسط دستگاه حاکم بر مصر، مؤقتاً منحل گردید ولی پس از مدتی فعالیت خود را از سر گرفت.

روزنامه (آخرا لسا عه) که بعد ها ارگان دولتی (حزب سعد) گردید نوشته بود: این حزب تنها يك حزب نبود بلکه خود به کشوری می ماند. زیرا همه گونه تشکیلات لازم يك کشور را از ارتش گرفته تا مدرسه و کارخانه و مؤسسات بازرگانی و بیمارستان خود یکجا دارا بود. مؤسس این حزب در سال ۱۹۴۹ م به شهادت رسید.

نهضت اخوان از میان گروه های سیاسی طرفداران انقلاب مصر، فقط با گروه (افسران آزاد) که جمال عبدالناصر و انورالسادات نیز در آن عضویت داشتند و در اوایل ۱۹۴۰ م تأسیس شده بود، روابط پایدار و صمیمانه برقرار نموده بود. ولی پس از انقلاب مصر ۱۹۵۲ م روابط اخوان و افسران آزاد (که قدرت را به دست داشتند) با سرعت به سردی گراید. در سال ۱۹۵۴ م این اختلاف شدت یافت و نتایج چند از سران اخوان المسلمین به شمول سید قطب به آنها توطئه علیه ناصر توسط اعدا شدند و با دیگر حزب مذکور غیرقانونی اعلام شد. (تحولات سیاسی جهاد افغانستان داکتر شیر احمد نصری حق شناس، سال ۱۳۷۷ هـ، ص ۵۷۵-۵۷۶)

۳۳) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان، پوهاند هاشمی، سویدن، ۱۳۸۰ هـ

۳۴) جنبش مشروطیت در افغانستان، پوهاند عبدالحی حبیبی، از نشرات سازمان مهاجرین مسلمان افغانستان، ۱۳۷۷ هـ.

۳۵) افغانستان در مسیر تاریخ، میر غلام محمد غبار، جلد اول، انتشارات جمهوری، تهران (۱۳۷۴ هـ)

۳۶) شکل مناسبات بردگی جهان باستان از کشورهای شرقی علی الخصوص افغانستان و ایران متفاوت است. چه در مالک اخیر الذکر نظر به نامساعد بودن ساختار اقتصادی، بردگی مانند مصر و بابل و اشکال پیشرفته یونان و روم به سطح شیوه مسلط تولید بردگی نرسیده بود. در کشورهای شرقی برده فاقد هرگونه حقوق نبود و حتی در دوره غزنویان از امتیاز آموزش و پرورش برخوردار و در عهد غوریان به اریکه قدرت رسیدند. فلذا مناسبات بردگی افغانستان، شکل بردگی یونان را و قیود طبقاتی، شدت قیود طبقاتی هندوستان را نداشت (افغانستان در مسیر تاریخ، جلد اول، ص ۴۸)

۳۷) همان منبع، ص (۱۱۱)

۳۸) محمد ظاهر شاه آخرین پادشاه سلسله محمد زایی هم دو غلام بچه به نام های محمد رحیم و اکرم یاری در ربار آموزش و پرورش داده بود. اخیراً الذکر پسر عبد الله خان از خوانین و منتقدین افغانستان مرکزی است. اکرم یاری از استعداد سرشار و معلومات وسیع اجتماعی برخوردار بود که از فعالین چپ جنبش «دهه قانون اساسی» محسوب میشود.

۳۹) افغانستان در مسیر تاریخ، جلد اول، ص (۷۱۸)

۴۰) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان، جلد اول، ص (۱۶۳)

۴۱) ظاهراً از همکاران نزدیک شاه امان الله خان بود، اما باطناً با مشروطه و مشروطه خواهان سخت دشمنی داشت. در دوره ترور و اختناق از همکاران نزدیک محمد نادر خان بود.

۴۲) لست غلام بچه ها از «جنبش مشروطه خواهی در افغانستان» گرفته شده است.

۴۳) جنبش مشروطه در افغانستان، ص (۲۴۸)

۴۴) همان منبع.

۴۵) ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان، سید مسعود پوهنیار، جلد اول و دوم، از نشرات سبیا کتابخانه، پشاور - ۱۳۷۶.

۴۶) این مطلب به لسان اردو در صفحه ۲۵۰ « جنبش مشروطه خواهی در افغانستان » درج است .
۴۷) هرد و نفر مذکور در لباس مشروطه خواهی در گروپ مشروطه خواهان خزیده بودند ، اما آنها از جاسوسان دستگاره دولت بودند که لست مبارزین را در جلال آباد به امیرحبیب الله خان تسلیم نمودند .
۴۸) اسمای شامل فهرست از « افغانستان در مسیر تاریخ ، جنبش مشروطه خواهی در افغانستان ، جنبش مشروطیت در افغانستان ، ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان و حقیقت التواریخ » گرفته شده است .

۴۹) ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان ، ص (۵۱)

۵۰) همان منبع .

۵۱) همان منبع .

۵۲) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان ، ص (۲۶۵)

۵۳) ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان ، سید مسعود پوهنیار ، پشاور - ۱۳۷۶ .

۵۴) همان منبع .

۵۵) جنبش مشروطه در افغانستان ، ص (۲۷۴)

۵۶) خاطرات سردار محمد رحیم خان ضیایی (شیون) « برگهای از تاریخ معاصر وطن ما » ، سردار محمد رحیم ، ترجمه غلام سخی غیرت ، از انتشارات مرکز نشراتی فضل ، پشاور (۲۰۰۱) ، ص (۳۴)

۵۷) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان ، پاورقی ص (۲۷۵)

۵۸) ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان ، ص (۱۰۸)

۵۹) همان منبع .

۶۰) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان ، ص (۲۸۸)

۶۱) همان منبع .

۶۲) همان منبع .

۶۳) همان منبع .

۶۴) این شخص همان عبدالغفور خان قرغه است که به قول شهرستانی بعد از عبدالاحد خان یاری مدیر مسؤل « مجله ادب » بود . قرغه هشت پسر به سوبه انجینر و داکتر و تحصیل کرده ، مما لك مختلف اروپایی داشت که همه آنها در گیرو گرفت سال اول کودتای ثور توسط عمال دستگاره استخباراتی « جمهوری دیموکراتیک افغانستان » از خانه و یا محل کارشان برده شده و سر به نیست گردیدند . انجینر فاروق قرغه تحصیل یافته جرمنی یکی از پسران عبدالغفور خان قرغه در مدیریت هایدرولوجی ریاست سروی جیولوجی و معادن به صفت انجینر ایفای وظیفه مینمود که شخص مؤدب ، با فرهنگ و خوش برخورد بود ، با او از نزدیک آشنایی داشتم ، زیرا هر دو در چار چوب یک ریاست مصروف خدمت بودیم .

۶۵) مطالب فوق از اثر سید مسعود پوهنیار « ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان » که مستند به اظهارات میر سید قاسم خان و گفتار داکتر حسین بهروز است گرفته شده است .

۶۶) افغانستان در مسیر تاریخ ، جلد اول ، ص (۸۳۰) .

۶۷) پوهاند رسول رهین ، ماه نامه « اندیشه نو » شماره ۲۳ ، سال دوم ، دهم اسد - ۱۳۸۴ هـ برابر اول گست (۲۰۰۵ م)

۶۸) ظهور مشروطیت و قربانیان استبداد در افغانستان ، ص (۷۱)

۶۹) جنبش مشروطیت در افغانستان ، ص (۷۶)

۷۰) افغانستان در مسیر تاریخ ، جلد اول ، ص (۶۵۰)

۷۱) در ادبیات مشروطیت نویسندگان مختلف نام های متفاوت را قبل از کلمه « حبیبیه » ذکر کرده اند مانند « مدرسه حبیبیه » ، « دارالعلوم حبیبیه » ، « مکتب حبیبیه » و « لیسه حبیبیه » و غیره .

۷۲) بعضی مؤلفین نام او را چراغ علی ذکر نموده اند .

۷۳) جنبش مشروطه خواهی در افغانستان ، ص (۱۴)

۷۴) جنبش مشروطیت در افغانستان ، ص (۹۵)

۷۵) انقلاب مشروطه ایران ، ژانت آفاری ، نشر بیستون - ۱۳۷۹ ، ص (۱۲۳)

۷۶) تاریخ مشروطه ایران ، نوشته احمد کسروی ، چاپ نزد هم ، تهران ، ۱۳۷۸ هـ ، ص (۲۵)
ادامه دارد

آن عده از هموطنانی که خواسته باشند کتاب را خرید نمایند می توانند به آدرس ذیل تماس بگیرند:

Dr. Ajruddin Hashmat
97 Forest Heights Str.
Whitby, Ont. L1R 1x7. Canada
Tel (905) 665-8767